

יעקב ישראל דה־האן

על יהלום כחול ויהלום אדום

למשורר אלפרד דגלאס

.1

היה חורף מושלג מאוד, עם כפור עז שקיים את השלג אשר נערם בכיכרות העיר וברחובות לאורך זמן בלא שיתקלקל. לפני שיצאתי מביתו של הארון פֿיִנְיִינְן בדרכי לביתי, התכוננתי בלילה הלבן. השעה היתה מאוחרת, כי נשארתי אצל ניקו זמן ממושך; שוחחנו על הקברה שלנו ועל המזל שלנו, כאילו שהאמנו בו בכלל. אבל עכשיו הייתי מוכרח ללכת, כי לא העזתי להישאר עוד במצבנו המעודן, השברירי.

פֿיִנְיִינְן הביא לי את בגדי החורף שלי, וביניהם כובע עדין־צורה, עשוי פרווה לבנה, שהיה כלי־כף יפה, כאילו חי ממש. הפרווה היתה כזאת יפה רק כאשר היו ממיתים את חיות הפרווה בלילות האהבה הלבנים שלהן, וכיוון שידעתי זאת, חבשתי תמיד את הכובע הזה בעונג רב מאוד.

אבל בביקורנו האחרון בפריז, של ניקו פֿיִנְיִינְן ושלי, את העונג העדין שהסב לי כובע הפרווה הרסו פחות־אזכור שני יהלומים, אחד אדום ואחד כחול, שראיתי בחנות תכשיטים ברחוב ריוולי. ברגע שראיתי את שני היהלומים הללו, התעוררה בי תכף ומיד תשוקה עזה ומוחלטת לשבץ את שניהם בפיסת זהב טהור, ולענוד אותם על הכובע הלבן שלי מלפנים, כמו נסיך פרסי אחד שענד יהלום לבן צלול כמים על כובע שחור עדין־סלסולים כאשר ראיתי אותו לפני שנים רבות בתהלוכת הכניסה שלו, עם כרכרות ופרשים, גבוה־גבוה לאורך הסכר בזאנג'ם.

.2

התשוקה לשני היהלומים המהודרים ייסרה אותי לבלי מנוח. תכף ומיד הכרזתי כי לא ארכוש אותם בשום אופן, כי לא היה לנו די כסף לכך; תמורת שתי האבנים היקרות

הללו ביקשו ממני כתשעת אלפים גולדן. סבלתי אפוא מן העוני הזה שלנו, והרגשתי כאילו אני הולך ונעשה, ללא דיחוי, חולה בגופי. מכאן והלאה לא אביתי ליהנות עוד מן השפע והעושר שהציעה לנו פריז.

בקללות ובזעם, כמו איזה פועל בניין מטורף, דרשתי מניקו לחזור בהקדם להולנדר. בשקט וברצון הוא נענה לתשוקתי הנרגנת. בקולו העז ניחם אותי לגמרי. הוא גם הבטיח לי שיחיה די בצמצום, וייקח את כל התיקים המשתלמים שייקרו בדרכה של התבונה המשפטית הצלולה אך המושמצת שלו בלי סיכון. עם זאת, התיקים האלה עלולים להיות מלוכלכים כהוגן. ואז יוכל אולי לקנות בשבילי את שני היהלומים הנוראים ההם.

כלילה הלבן, המואר בגלל השלג, בעודי שרוי במצב מעורן ושברירי, התשוקה חסרת האונים ליהלומים היקרים ההם כירסמה בי עד שדוק עוויתי של יגון האפיל את עיני. פְּרִיזֵינְן ראה זאת, ונחרד שאל: "ידידי, מה קורה לעיניי שלך?"

השבתי שהשינוי העז הזה התחולל מפני שאני חושב על היהלומים בפריז, והמחשבה הזאת מכה בי ואני חסר ישע וחסר תקווה. אחר כך הלכתי לדירה שלי, ופסעתי חסר אונים על פני הכיכרות המושלגות, בעוד הלילה, גבוה ומוצק, משתרע דומם מעל העיר.

.3

כעבור זמן מה, אחד המכרים הכי טובים שלנו, פֶּרְתוֹ רוֹפֶרְס, חגג יום הולדתו. כדי לציין זאת ערך מסיבה גדולה מאוד לכל חוג ידידיו. עם הגברים שנכחו באותו זמן ומקום ניהל ניקו עד אותה עת יחסים טובים, אבל בגלל כניסתי לחייו הוא זנח את האחרים. הם לא נטרו לו על כך, אבל לי נטרו גם נטרו, ונטירתם התבטאה פעם אחר פעם במלים עדינות אך פוגעניות, שלפעמים העליבו. כשנכנסתי לא ראיתי עדיין את ניקו, וידעתי שאחד מהם ינצל זאת מיד לאיזו עקיצה.

חֹדְרֵט פֶּרִירֹסוֹס הוא שעשה זאת: "לא, הֶלֶן, הגבר שלך עדיין לא פה." קולו היה חביב מאוד ונטול כל עלבון, עצוב, כאילו בשורה מצערת מייסרת אותו קמעא. התרגזתי, אבל לא ידעתי מה להשיב. המארח ברתו, חתן השמחה, אמר: "הלן, ניק הודיע לי שיאחר קצת, כי הוא מוכרח לדבר קודם עם מישוה. הוא מסר שמדובר בתיק קל מאוד, ובעיקר ביקש שלא אשכח לומר שהוא ירוויח ממנו כנראה תשעת אלפים גולדן."

תשעת אלפים גולדן היה הסכום הבלתי מושג שהייתי זקוק לו בשביל היהלומים, האדום והכחול, ובדמה כאילו ניקו טורח כעת להשיגו. נמלאתי שמחה. עכשיו שתיתי הרבה ליקר אָנִיסְט וגם יין בערבוביה, כדי להשתכר במהירות במידה יוצאת דופן, כדי שלא איגעל משכרותם של האחרים.

.4

רק מאוחר בלילה הצטרף ניקו לחבורה, שכבר היתה שתויה בחלקה. "אוהו", אמר בקול פשוט וחביב, "הם מבושמים כהוגן... טוב, אני עוד אשיג אותם לפני שיעלה הבוקר... קדימה, דהזויט, תמזוג... אתה לא שותה?" "לא", אמר וילי דהזויט בכובד ראש, "אני מתנזר מאלכוהול." ניקו השיב לו בנימה של הבנה: "אהה, זה כליכך נכון מצדך... בזמן האחרון אני שותה הרבה להפליא... והלן גם; זה נכון מאוד מצדנו, כי אנחנו זקוקים לזה." וילי דהזויט הביט מופתע, עיניו השלוות פקוחות לרווחה, ואחר כך בזעם, אבל ניקו פנה אל כולנו באופן כללי, בקול רציני ומפציר: "רבותי, שתויים, פיכחים ואחרים! אני רוצה לספר לכם עכשיו את הסיפור הלא־חינוכי, איך הרווחתי הערב במכה אחת תשעת אלפים גולדן, בלי נאום הגנה ובלי דברי סיכום... ממש כך." "ספר, ספר", קרא חודרט פן־רוסום מתוך שכרות עוינת. "אבל בלי שקרים", הוסיף וקרא, כאילו מישהו חלק עליו, "בלי שקרים... את האמת ושום דבר מלבד האמת... זאת השבועה, וצריך בהחלט לקיים אותה." קולו הממלמל התחרחר. ניקו הביט בו בעצב ואמר באופן שנגע ללבי: "פן־רוסום שותה... זה לא טוב לו... אגב, כולם יודעים שאני לא משקר אף פעם יותר ממה שצריך, כי זה לא מוסרי בעיני."

.5

ואז פתח ניקו בסיפורו. כידוע, היה לו כישרון יוצא מן הכלל לספר סיפורים, וקולו המטופח להפליא נעם לחבורת הגברים כולה. וכך הוא סיפר לנו: "לא אנקוב בשמות... לא אעשה זאת מפני שאמסטרדם כמוכן היא לא עיר גדולה... והשמות לא חשובים... אבל הדברים קרו באמת. ביום שני שעבר התייצב אצלי, לא בשעת הקבלה, איש צעיר ומבוהל ביותר, העיניים שלו נראו חולות ממש כאילו הוא הולך למות עוד לפני יום שלישי... ואכן, זאת היתה התכנית שלו, אם לא אוכל לעזור לו... הוא הסתבך, כי העביר סכומי כסף עצומים לאמריקה לצורכי הימורים... חמישים אלף, ושלושים אלף מתוכם לווה מקופת הבנק שבו עבד כקופאי... לווה, כלומר, כדי להחזיר אותם מאוחר יותר... ובכן, 'בתקווה לברכה', כך נקראה גם הסירה של הספן ההוא,¹ והיא שקעה במצולות כמו אבן... אגב, זה לא ענייני. שאלתי את הצעיר הזה מה הוא רוצה. – שאעזור לו. עניתי כמוכן שאני לא נמצא בעולם הזה כדי לעזור לו או

למהמרים אחרים, אלא בשביל להרוויח כסף, כדי שאוכל לקנות לי חלקת קבר משלי. אולי הייתי קצת עוקצני, אבל בגלל שאנחנו שותים יותר מדי אפסינית בימים אלה. שאלתי את האיש אם במצוקתו הגדולה יש לו עוד קצת כסף בשבילי, כדי שאברוק עם אנשי הבנק מה אני יכול לעשות בשבילו. ואז הוא התחיל לייבב ולהתחנן, ואמר שהוא שמר בשביל זה את שארית כספו, ושהוא מוכן להיות עבד של הבנק עד יומו האחרון ובלבד שלא ילך לכלא, ועוד כל מיני סיפורים יפים כאלה. חשבת: האיש הזה – או שהוא נורא טיפש או שהוא נורא חכם, ושתי האפשרויות מצאו חן בעיני במידה שווה. ואז אמרתי לו, די בחביבות: 'אבל אדוני, המקרה שלך פשוט ממש כמו ששתיים כפול שתיים הם ארבע, ואגב, גם זה לא נכון... באמת, אילו הייתי במקומך, הייתי לוקח עוד כסף, כמה שרק הייתי יכול, והייתי מנסה לברוח... זאת העצה הכי טובה שאני יכול לתת לך... פתרון אחר בשבילך אין לי.'

לא, אמר האיש – שהיה נורא טיפש או נורא חכם – את זה הוא לא יעשה, והוא לא מבין איך משפטן יכול לתת לו עצה כזאת. את הכספים הקודמים לקח מהקופה תמיד כדי לסתום חורים... בתקווה שיוכל להחזיר הכל בבת אחת, כשיזכה בהימור הגדול... ואז לא ייזק הבנק אפילו בפרוטה אחת... הוא ספג מכה אחר מכה... והוא הבין, הוא הסתבך... עכשיו לא יעזור שום דבר... הוא נכנע... ועכשיו כשהוא חושב על זה, הוא כבר לא מבין פתאום בשביל מה פנה אלי. 'לא, ארון פון־ריינגן', אמר האיש המשונה הזה בעוקצנות מסוימת: 'אני אשלם את המחיר על מה שעשיתי, אבל לגנוב עכשיו בזדון כמה שרק אוכל – המצפון שלי מתקומם נגד זה... את זה לא אעשה...'

ניקו השתתק, ואחר כך המשיך בקולו המיוסר אך גם העדין, מלא החמלה: "לאיש הזה היה מצפון, ואנשים כאלה אבודים לגמרי... אני שמח שלי אין מצפון, וגם אמרתי את זה בגלוי לאיש המצפוני הזה, כי המצפון שלי מצווה עלי לומר תמיד את הדברים בגלוי. 'אדוני', אמרתי לו, 'הדעות שלך נהדרות בעיני... אגב, כל הדעות נהדרות בעיני, וכמשפטן אני כמוכן מעריך ביותר את העובדה שאתה מוכן לגנוב שלושים אלף, אבל לא שישים או מאה אלף... אבל זה שיש לך מצפון, זה עניין אומלל, זה יכול להרוס ללא תקנה את התיק הטוב ביותר... לא, עכשיו אני לא רואה שום סיכוי שאוכל לעזור לך'. הוא הביט בי בעיניים בוהות, שבירות. דיברתי אליו בנימוס, כי אני תמיד נוהג בכריות בנימוס, כל עוד יש להם כסף והם לא יושבים בבית הסוהר. 'בהחלט', אמרתי, 'לך לכלא, אבל אל תשכח לשלם לי... אני לא יכול לעזור לך...'

1 אלוויה למחזה חברתי־ביקורתי בשם זה של המחזאי היהודי־הולנדי הרמן היירמנס (Heijermans, 1864-1924). סירת הדייגים במחזה טובעת על דייגיה בגלל הונחה פושעת מצד הבעלים, ולאחר הטביעה הוא מקבל את דמי הביטוח. (המתרגם)

אחרי שאמרתי את כל זה, האיש המשונה־מאוד הזה נפל מתייפח בזרועותי... זה מעשה קיצוני, אבל אני אוהב את זה... ואני עצמי פיתיתי אותו לכך. הוא התייפח נורא, נאנח ואמר שהוא גמור, ושהוא רוצה למות, אבל אינו מעז. הרגשתי איך הלב שלי הולם בחזה... הוא גנח עד כדי כך שחששתי שפיךל יתעורר, כי אם הוא מתעורר, הוא לא נרדם יותר. על כן אמרתי לו בקול גס: 'תפסיק עם הגניחות והבכיי... תהיה בשקט, אני אומר לך... כרגע ציץ לי רעיון, רעיון טוב, שגם לי יצא ממנו משהו, ואני ממש זקוק לזה בימים אלה. עכשיו תקשיב לי, ואל תקטע אותי אפילו פעם אחת, אחרת הכל נגמר בינינו. לא היתה לך בעיה ללוות מהבנק שלך שלושים אלף גולדן, או עכשיו תלווה ממנו עוד חמישים אלף, ותביא אותם אלי. אם התכנית שלי תיכשל, יקבל הבנק את החמישים אלף בחזרה, ואתה תלך לכלא. אבל אם התכנית שלי תצליח, הבנק יקבל בחזרה ארבעים מתוך החמישים אלף האלה, אבל אתה תצא חופשי. לא... אין יותר על מה לדבר... או ככה או ככה, ההחלטה בידך... אתה לא צריך להגיד שום דבר, רק תשלם לי גולדן ושמונים סנט ולך מפה. אתה מעיר לי את הכלב... ואין לי זמן, אני עוד רוצה להספיק להשתכר הערב לפני שאלך לישון... לילה טוב לך.'"

6.

כשניקו הגיע לנקודה הזאת בסיפורו, עצר בהחלטיות ואמר בעצבו: "תן לי יין, ברטו, הרבה יין; אני מרגיש כל־כך חולה כשאני פיכה, ואני לא מצליח להשתכר הערב... ואל תיתן לפן־רוסום לשתות כל־כך הרבה; זה לא בריא."

פן־ריינן שתה תחילה הרבה אלכוהול חזק מכל מיני סוגים, אבל באותו ערב זה לא החליש אותו, כי קולו היה עז ומוזר, אדום־מתכתי כמו יין, ונשמע היטב. הוא סיפר על החלק השני במפעלו: 'את החמישים אלף הוא הביא לי... זה עניין נבון ביותר, וגם מצפוני למדי, לתת אמון בעורך דין. ועם ארבעים אלף בכיס ניגשתי שלשום בערב למנהל הבנק, וסיפרתי לו את האמת לאמיתה, כי אם אין צורך בכך, אינני משקר אף פעם. סיפרתי לאיש המבוגר, בקול עצוב, כי אחד הפקידים הבכירים של הבנק העלים שמונים אלף, ויהיה זה אפוא הוגן ביותר אם גנב גדול כזה, אחרי הליך משפטי פומבי, ימצא את מקומו בכלא. עוד אמרתי שהמשפחה המהוגנת חוששת מאוד מפני הפרסום המזיק שתביא ההעמדה לדין, ולפיכך אספו קרוביו של הגנב את הסכום המקסימלי שיכלו, והם רוצים לסגור בעזרתו את עסק הביש. הסכום המקסימלי הזה הוא ארבעים אלף גולדן. הוספתי כי עצוב מאוד שבימינו אי אפשר לסמוך על אף־אחד בענייני כספים, אלא רק על סיר של עופרת יצוקה. אחר כך חידדתי את קולי ואמרתי למנהל הבנק: 'ככלות הכל, זהו זה ולא אחרת; מהגנב עצמו אי אפשר להוציא פרוטה, ואם

תסגיר אותו למשטרה, גם המשפחה לא תנקוף אצבע. אבל אם תעניק לאיש אישור על שירות מסור ופיטורים הוגנים, ארזא אתן לך את ארבעים אלף הגולדן של המשפחה... ומעבר לכך תצטרך להחליט בעצמך, בהתייעצות עם עמיתך הנכבדים. העמיתים הנכבדים בחרו באפשרות הטובה ביותר, נתנו לגנב אישור על פיטוריו ללא קלון ועל שירותו המסור, ובתמורה גם קיבלו בחזרה את ארבעים אלף הגולדן שלהם. מהעשרת-אלפים הנותרים נתתי אלף ללקוח המסכן שלי, כדי שיממן לעצמו טיפול של מנוחה ממושכת, כי בזמן האחרון הוא סבל ממתח בל יתואר, ותשעת אלפים שמרתי לעצמי, כי הייתי זקוק להם. אתם מבינים, רק הערב בשעה מאוחרת הוכרע העניין, אחרי שעות של דיונים... לרגעים זה היה קשה מאוד, כי הנהלת הבנק שמרה על עקרונות ההגינות... בחיי, זה מייאש... אני לא אוהב, לא עקרונות ולא הגינות. בסופו של דבר הם ויתרו למרות הכל, תחת הסיסמה: איננו רוצים בנפילתו החברתית של איש. כן, אצילי... אני ממש מאוהב באצילות כזאת, שמכניסה ארבעים אלף."

7.

כשסיים ניקו את סיפורו, רובנו הרענו לו בקול רם ועליז. אני הייתי מאושר ומטושטש מרוב שמחה, כי הבנתי היטב שתשעת האלפים ישמשו לקנות בשבילי את שני היהלומים שאענוד על הכובע הלבן שלי, כמו נסיך פרסי אחד שענר יהלום לבן צלול כמים על כובע שחור עדין-סלסולים כאשר ראיתי אותו לפני שנים רבות בתהלוכת הכניסה שלו, עם כרכרות ופרשים, גבוה-גבוה לאורך הסכר בזאנרם. ראיתי את התהלוכה המרוממת הזאת, והייתי מאושר מעל ומעבר. ואז נחרדתי בבהלה, כי וילי דה ויט הפליט לעבר ניקו בקול רם ונמרץ:

"אבל זאת תחבולה עלובה בעיני... תחבולה עלובה."

הוא נאנח. ניקו הביט בו בהשתאות, ואמר די בחביבות: "אבל הרי לא זה העניין, העניין הוא שהייתי זקוק לכסף, והצלחתי להשיג אותו בלי סיכון. "ומה תעשה בו?" אמר באנחה דה ויט, שכנראה נטה חסר לניקו. "הו, שום דבר מיוחד. ליתר דיוק, אקנה בו שני יהלומים שהלן חייב להשיג בשביל להרגיש בנוח בחיים... זה הכל."

ואז הוא אמר לי: "תבוא אתי ונלך לקנות, הלן?"

עזבנו יחד את חבורת הגברים ונסענו לפריז, ושם קנינו את היהלומים באדום ובכחול, שמשכו אותי כליכך.